

بررسی مفاهیم ایثار و شهادت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه^۱

دکتر محمد آرمند^۲

مقدمه

ذکر یاد و نام شهدا و قدردانی از رشادت‌های آنان و همین‌طور قدردانی از ایثارگران و جانبازان یک وظیفه‌ی اساسی برای آحاد جامعه‌ی ماست. آشناکردن کودکان، نوجوانان و جوانان با فرهنگ شهید و شهادت و ایثار و فداکاری ایثارگران در آموزش و پرورش، از امور مهمی است که باید همواره مورد توجه قرار گیرد.

در این میان کتاب‌های درسی یکی از عناصر مهم آموزشی را در نظام آموزشی ما تشکیل می‌دهند و از طریق آن‌ها علاوه بر مطالب علمی ارزش‌های مختلف نیز به دانش‌آموزان ارائه می‌شود. از میان ارزش‌های مختلفی که در کتاب‌های درسی ارائه می‌شود یکی از ارزش‌های بسیار مهم مفاهیم مربوط به ایثار و شهید و شهادت است. بنابراین ضروری است این مفاهیم به‌نحو احسن در کتاب‌های درسی مورد توجه قرار گیرند.

بررسی‌هایی که قبلاً انجام شده نشان داده است که نارسایی‌هایی در این زمینه وجود دارد (آرمند ۱۳۷۸، اثباتی و کاظمی ۱۳۸۳، آرمند ۱۳۸۴). بنابراین مسأله اساسی این است که چه میزان در کتاب‌های درسی مفاهیم ایثار و شهادت مطرح گردیده و چه نارسایی در این زمینه وجود دارد؟

از سوی دیگر در کتاب‌های درسی تغییراتی صورت گرفته است و این مفاهیم در این کتاب‌ها بررسی نشده است. بنابراین لازم است میزان مفاهیم درج شده در آن‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

در ارتباط با موضوع پژوهش تحقیقاتی صورت گرفته که مهم‌ترین آن‌ها بدین شرح است: در تحقیقی با عنوان تحلیل محتوای ارزش‌های معرفی شده در کتاب‌های درسی دوره دبیرستان در سال‌های ۵۶-۱۳۵۲ و ۷۶-۱۳۷۲ ارزش‌های مطرح شده در کتاب‌های درسی از جمله مفاهیم مربوط به شهید و شهادت مورد بررسی قرار گرفته است (امیری ۱۳۷۸).

^۱- این مقاله حاصل پژوهشی است که با اعتبار دفتر مطالعات و تحقیقات بنیاد شهید و امور ایثارگران، با نظارت علمی استاد ارجمند جناب آقای دکتر حسن ملکی انجام شده است.

^۲ - عضو هیأت علمی مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی سمت.

تحقیق دیگری با عنوان "تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مقاطع ابتدایی، راهنمایی و سال اول متوسطه" از منظر ارزش‌های دینی، ملی و دفاع مقدس که در سال ۱۳۸۳ توسط زینت اثباتی و عباس وریچ کاظمی انجام شده است که به بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مقاطع ابتدایی، راهنمایی و سال اول دبیرستان (مشمول بر ۸۰ کتاب درسی) از نظر ارزش‌های دینی، ملی و دفاع مقدس پرداخته شده است.

در تحقیقی با عنوان «بررسی محتوای کتاب‌های فارسی دوره‌ی پنج‌ساله‌ی ابتدایی در رابطه با ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی (وزارت ارشاد اسلامی ۱۳۶۳)، ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی مطرح شده در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی در سال ۱۳۶۳ مورد بررسی قرار گرفته است.

در پژوهشی با عنوان بررسی جایگاه و میزان درج آثار و مفاهیم شهید و شهادت در کتاب‌های درسی (آرمند ۱۳۷۹) مفاهیم مطرح شده درباره شهید و شهادت در کتاب‌های درسی مورد بررسی قرار گرفته است.

در مجموع با بررسی نتایج پژوهش‌های انجام شده می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که پس از پیروزی انقلاب اسلامی موضوع ایثار و شهادت بیشتر مورد توجه بوده است و همواره بخش قابل توجهی از مفاهیم کتاب‌های درسی را به خود اختصاص داده است.

در نقد پژوهش‌های انجام شده می‌توان گفت، اغلب پژوهش‌های انجام شده به بررسی این موضوع به‌طور جامع پرداخته‌اند، این موضوع را یا در دوره‌ی خاص مثلاً دوره ابتدایی یا در موضوعات خاص مثلاً علوم اجتماعی بررسی کرده‌اند.

از سوی دیگر در پژوهش‌های انجام شده عمدتاً مفاهیم شهید و شهادت در کتاب‌های درسی بررسی شده و مفاهیم ایثار و جانبازان بررسی نشده است.

بنابراین در این پژوهش اولاً کتاب‌های جدید درسی مورد بررسی قرار می‌گیرند ثانیاً علاوه بر مفاهیم شهید و شهادت مفاهیم ایثار و جانبازی هم بررسی می‌شوند.

اهداف تحقیق:

- آگاهی از میزان مفاهیم مربوط به ایثار و شهادت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه.
- اطلاع از کاستی‌ها و نارسایی‌ها در ارائه مفاهیم مربوط به ایثار و شهادت در کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه.

سؤالات پژوهش

تحقیق دارای سؤالات اساسی زیر است:

۱- در کدام یک از کتاب‌های درسی در دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه امکان مطرح کردن مفاهیم ایثار و شهادت وجود دارد؟

۲- در کتاب‌های درسی در دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه چه میزان مفاهیم ایثار و شهادت مطرح گردیده است؟

روش پژوهش

روش مورد استفاده در پژوهش شیوهی تحلیل محتواست. بنابراین در این تحقیق از شیوهی تحلیل محتوای توصیفی استفاده شده است و واحد تحلیل نیز یک جمله کامل در نظر گرفته شده است و در مورد اشعار هر بیت یک واحد و در مورد تصاویر نیز هر تصویر یک واحد در نظر گرفته شده است.

جامعه آماری

جامعه آماری تحقیق را کلیه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه و پیش دانشگاهی مربوط به سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ تشکیل می‌دهد.

شیوه نمونه‌گیری

با توجه به هدف پژوهش از شیوهی نمونه‌گیری انتخابی استفاده شده است و کلیه کتاب‌هایی که از نظر موضوع با مفاهیم ایثار و شهادت ارتباط دارند به‌عنوان نمونه برای مطالعه انتخاب شده‌اند، طبق نمونه کتاب‌هایی از قبیل ریاضیات، شیمی و ... مورد مطالعه قرار نگرفته‌اند زیرا موضوع این کتاب‌ها ارتباطی با این مفاهیم ندارند.

حجم نمونه

از جامعه‌ی آماری فوق به‌صورت انتخابی تعداد ۲۲ عنوان کتاب در دوره ابتدایی، ۲۱ عنوان در دوره راهنمایی و ۲۴ عنوان در دوره متوسطه و ۶ عنوان در دوره پیش دانشگاهی انتخاب شده است که شامل عنوان‌های زیر می‌باشند:

دوره ابتدایی:

فارسی بخوانیم اول دبستان

فارسی بنویسیم اول دبستان

فارسی بخوانیم دوم دبستان

فارسی بنویسیم دوم دبستان

دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب درسی دوم دبستان

دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب کار دوم دبستان

فارسی بخوانیم سوم دبستان

فارسی بنویسیم سوم دبستان

تعلیمات اجتماعی سوم دبستان

دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب درسی سوم دبستان

دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب کار سوم دبستان

فارسی بخوانیم چهارم دبستان

فارسی بنویسیم چهارم دبستان

قرآن چهارم دبستان

تعلیمات اجتماعی چهارم دبستان

دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب درسی چهارم دبستان

فارسی بخوانیم پنجم دبستان

فارسی بنویسیم پنجم دبستان

قرآن پنجم دبستان

تعلیمات اجتماعی پنجم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب درسی پنجم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار پنجم دبستان

دوره راهنمایی:

فارسی و دستور اول راهنمایی

تعلیمات دینی اول راهنمایی

تاریخ اول راهنمایی

تعلیمات اجتماعی اول راهنمایی

هنر اول راهنمایی

آموزش قرآن مجید اول راهنمایی

عربی اول راهنمایی

فارسی و دستور دوم راهنمایی

تعلیمات دینی دوم راهنمایی

تاریخ دوم راهنمایی

تعلیمات اجتماعی دوم راهنمایی

هنر دوم راهنمایی

عربی دوم راهنمایی

آموزش قرآن مجید دوم راهنمایی

فارسی و دستور سوم راهنمایی

تعلیمات دینی سوم راهنمایی

تاریخ سوم راهنمایی

تعلیمات اجتماعی سوم راهنمایی

آموزش هنر سوم راهنمایی

آموزش قرآن مجید سوم راهنمایی

آمادگی دفاعی سوم راهنمایی

دوره متوسطه:

قرآن و تعلیمات دینی (۱) دین و زندگی اول متوسطه

زبان فارسی (۱) اول متوسطه

ادبیات فارسی (۱) اول متوسطه

عربی (۱) اول متوسطه

آمادگی دفاعی دوم متوسطه

زبان فارسی (۲) دوم متوسطه نظری - فنی و حرفه ای - کاردانش

ادبیات فارسی (۲) دوم متوسطه نظری - فنی و حرفه ای - کاردانش

عربی (۲) دوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

جامعه‌شناسی (۱) دوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

تاریخ ایران و جهان (۱) دوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

تاریخ ادبیات ایران و جهان (۱) دوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

قرآن و تعلیمات دینی (۳) دین و زندگی سوم متوسطه به‌استثنای رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

زبان فارسی (۳) عمومی سوم متوسطه به‌استثنای رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

زبان فارسی زبان فارسی (۳) سوم متوسطه رشته‌های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی.

ادبیات فارسی (۳) سوم متوسطه به‌استثنای رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

عربی (۳) سوم متوسطه رشته‌های علوم تجربی و ریاضی فیزیک

عربی (۳) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

جامعه‌شناسی (۲) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

تاریخ ایران جهان (۲) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

تاریخ ادبیات ایران جهان (۲) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

تاریخ معاصر ایران سال سوم متوسطه به‌استثنای رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی و علوم معارف

آرایه‌های ادبی سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی

فلسفه سوم متوسطه رشته‌های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

منطق سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

دوره‌ی پیش دانشگاهی

بینش اسلامی (۲ و ۱) دوره‌ی پیش دانشگاهی

زبان و ادبیات فارسی (۲ و ۱) دوره‌ی پیش دانشگاهی

ادبیات فارسی (۱) دوره‌ی پیش دانشگاهی رشته‌های علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

ادبیات فارسی (۲) دوره‌ی پیش دانشگاهی رشته‌های علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

عربی (۲ و ۱) دوره‌ی پیش دانشگاهی رشته‌ی علوم انسانی

تاریخ شناسی دوره‌ی پیش دانشگاهی رشته‌ی علوم انسانی

داده‌های پژوهش

داده‌های پژوهش به اختصار در قالب جداول آماری نشان داده شده است، در جدول (۱) مفاهیم مربوط به شهید و شهادت و ایثار و فداکاری در دوره‌ی ابتدایی آورده شده است که شامل ۲۷۵ مفهوم می‌باشد.

جدول (۱): مفاهیم مربوط به شهید و شهادت و ایثار و فداکاری در دوره‌ی ابتدایی

جمع	تصویر	تمرین و پرسش	نثر	داستان	شعر	عنوان کتاب / قالب مطالب
۱ ۰/۳۶			۱			فارسی - بخوانیم اول دبستان
۲ ۰/۷۳	۱	۱				فارسی بنویسیم اول دبستان بنویسیم
۶ ۲/۱۸			۴		۲	فارسی - بخوانیم دوم دبستان
۴ ۱/۴۵		۴				فارسی - بنویسیم دوم دبستان
۲ ۰/۷۳		۱	۱			دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب درسی دوم دبستان
۲ ۰/۷۳		۲				دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار دوم دبستان
۳۸ ۱۳/۸۲	۲	۱۵	۱۷		۴	فارسی - بخوانیم سوم دبستان

۱۵	۴	۸	۳			فارسی - بنویسیم سوم دبستان
۵/۴۵						
۱۸	۵		۱۳			تعلیمات اجتماعی سوم دبستان
۶/۵۴						
۴۱	۳	۱۴	۵	۱۵	۴	دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب درسی سوم دبستان
۱۴/۹۱						
۲			۲			دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب کار سوم دبستان
۰/۷۳						
۲۹		۹		۲۰		فارسی - بخوانیم چهارم دبستان
۱۰/۵۴						
۵	۵					فارسی - بنویسیم چهارم دبستان
۱/۸۲						
۱			۱			قرآن چهارم دبستان
۰/۳۶						
۳		۱			۲	تعلیمات اجتماعی چهارم دبستان
۱/۱						
۱۷	۱	۶	۱۰			دینی(هدیه‌های آسمان) کتاب درسی چهارم دبستان
۶/۱۸						
۲۳	۱	۶	۶		۱۰	فارسی - بخوانیم پنجم دبستان
۸/۳۶						
۳	۱	۲				فارسی - بنویسیم پنجم دبستان

۱/۱						
۲			۲			قرآن پنجم دبستان
۰/۷۳						
۵۳	۱۱	۷	۳۵			تعلیمات اجتماعی پنجم دبستان
۱۹/۲۷						
۲			۲			دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب درسی پنجم دبستان
۰/۷۳						
۶	۲	۲	۲			دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار پنجم دبستان
۲/۱۸						
۲۷۵	۳۶	۷۸	۱۰۴	۳۵	۲۲	جمع
	%۱۳	%۲۸	%۳۸	%۱۳	%۸	

همان‌گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، از میان مفاهیم به‌کار رفته در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، ۸٪ در قالب شعر، ۱۳٪ در قالب داستان، ۳۸٪ در قالب نثر، ۲۸٪ در قالب تمرین و پرسش و ۱۳٪ در قالب تصویر آورده شده است.

در جدول (۲) مفاهیم مربوط به شهید و شهادت و ایثار و فداکاری در دوره‌ی راهنمایی و در جدول (۳) متوسطه ارائه شده است.

جدول (۲): مفاهیم مربوط به شهید و شهادت و ایثار و فداکاری در دوره راهنمایی

عنوان کتاب	قالب مطالب	شعر	داستان	نثر	تمرین و پرسش	تصویر	جمع
فارسی و دستور اول راهنمایی				۱۸	۶	۱	۲۵ ۶/۴۳
تعلیمات دینی اول راهنمایی				۲۸	۱۱		۳۹ ۱۰/۰۲
تاریخ اول راهنمایی				۵	۱		۶ ۱/۵۴
تعلیمات اجتماعی اول راهنمایی				۱			۱ ۰/۲۶
هنر اول راهنمایی				۱			۱ ۰/۲۶
آموزش قرآن مجید				۴		۱	۵ ۱/۲۸
عربی اول راهنمایی				۱	۱		۲ ۰/۵۱
فارسی و دستور دوم راهنمایی		۸		۳۶	۷	۴	۵۵ ۱۴/۱۴
تعلیمات دینی دوم راهنمایی				۱۸	۶	۳	۲۷ ۶/۹۴
تاریخ دوم راهنمایی				۳۰	۵	۱	۳۶ ۹/۲۵

۳	۳					تعلیمات اجتماعی دوم راهنمایی
۰/۷۷						
۳	۱				۲	هنر دوم راهنمایی
۰/۷۷						
۳۵	۱۳		۲۲			عربی دوم راهنمایی
۸/۹۹						
۱			۱			آموزش قرآن مجید دوم راهنمایی
۰/۲۶						
۹		۱	۸			فارسی و دستور سوم راهنمایی
۲/۳۱						
۲۸		۴	۲۴			تعلیمات دینی سوم راهنمایی
۷/۲۰						
۸۲	۸	۱۷	۵۷			تاریخ سوم راهنمایی
۲۱/۰۸						
۴	۱		۳			تعلیمات اجتماعی سوم راهنمایی
۱/۰۳						
۷	۱		۴		۲	هنر سوم راهنمایی
۱/۸۰						
۹	۱		۸			آموزش قرآن سوم راهنمایی
۲/۳۱						
۱۱	۴		۷			آمادگی دفائی سوم راهنمایی
۲/۸۳						
۳۸۹	۴۲	۵۹	۲۷۶		۱۲	جمع
۱۰۰	۱۰/۸۰	۱۵/۱۷	۷۰/۹۵		۳/۰۸	

جدول (۳): مفاهیم مربوط به شهید و شهادت و ایثار و فداکاری در دوره متوسطه

عنوان کتاب	قالب مطالب	شعر	داستان	نثر	تمرین و پرسش	تصویر	جمع
قرآن و تعلیمات دینی (۱) دین و زندگی اول متوسطه				۱	۱		۲ ۰/۳۰
زبان فارسی (۱) اول متوسطه				۱	۱		۲ ۰/۳۰
ادبیات فارسی (۱) اول متوسطه		۴۸		۳۶	۱۲	۵	۱۰۱ ۱۵/۲۱
عربی (۱) اول متوسطه				۸	۱	۲	۱۱ ۱/۶۶
امادگی دفاعی دوم متوسطه کلیه رشته‌ها				۴۶		۵	۵۱ ۷/۶۸
زبان فارسی (۲) دوم متوسطه نظری - فنی و حرفه‌ای - کاردانش				۲	۱		۳ ۰/۴۵
ادبیات فارسی (۲) دوم متوسطه نظری - فنی و حرفه‌ای - کاردانش		۱۹		۱	۳		۲۳ ۳/۴۶
عربی (۲) دوم متوسطه رشته ادبیات و علوم انسانی				۱	۱۰		۱۱ ۱/۶۶
جامعه‌شناسی (۱) دوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی						۱	۱ ۰/۱۵
تاریخ ایران جهان (۱) دوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی				۳۲	۶		۳۸ ۵/۷۲
تاریخ ادبیات ایران جهان (۱) دوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی		۲		۷	۲		۱۱ ۱/۶۶

۱۷		۴	۱۳		قران و تعلیمات دینی (۳) دین و زندگی سوم متوسطه به‌استثنای رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی
۲/۵۴					
۲		۲			زبان فارسی (۳) عمومی سوم متوسطه به‌استثنای رشته ادبیات و علوم انسانی
۰/۳۰					
۲		۱		۱	زبان فارسی (۳) تخصصی رشته‌های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی سوم متوسطه
۰/۳۰					
۳۸		۴	۲۲		ادبیات فارسی (۳) سوم متوسطه به‌استثنای رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی
۵/۷۲					
۳۵	۴	۵	۲۶		عربی (۳) سوم متوسطه رشته‌های علوم تجربی و ریاضی فیزیک
۵/۲۷					
۱۱		۱۰	۱		عربی (۳) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی
۱/۶۶					
۴	۴				جامعه‌شناسی (۲) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی
۰/۶۰					
۱۲۳	۹	۱۹	۹۵		تاریخ ایران جهان (۲) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی
۱۸/۵۲					
۱۵			۱	۱۴	تاریخ ادبیات ایران جهان (۲) سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی
۲/۲۶					
۱۴۳	۱۸	۴۰	۸۵		تاریخ معاصر ایران سال سوم متوسطه به‌استثنای رشته ادبیات و علوم انسانی و علوم معارف
۲۱/۵۴					
۱۸				۱۸	آرایه‌های ادبی سوم متوسطه رشته ادبیات و علوم انسانی
۲/۷۱					
۱			۱		فلسفه سوم متوسطه رشته‌های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی
۰/۱۵					
۱			۱		منطق سوم متوسطه رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی
۰/۱۵					

۶۶۴	۴۸	۱۲۲	۳۸۰		۱۱۴	جمع
۱۰۰	۷/۲۳	۱۸/۳۷	۵۷/۲۳		۱۷/۱۷	

نتیجه گیری

در این پژوهش طبق اطلاعات جمع‌آوری شده، نتایج به‌دست‌آمده درباره‌ی هر یک از سؤالات پژوهش به‌شرح زیر است:

۱- در چه کتاب‌های درسی در دوره‌ی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه امکان مطرح کردن مفاهیم ایثار و شهادت وجود دارد؟

با توجه به سنجیت مفاهیم ایثار و شهادت با موضوعات کتاب‌های درسی، در کتاب‌های درسی زیر امکان درج مفاهیم ایثار و شهادت وجود دارد:

فارسی - بخوانیم اول دبستان

فارسی - بنویسیم اول دبستان

قرآن اول دبستان

فارسی - بخوانیم دوم دبستان

فارسی - بنویسیم دوم دبستان

قرآن دوم دبستان

دینی(هدیه‌های آسمان) - کتاب درسی دوم دبستان

دینی(هدیه‌های آسمان) - کتاب کار دوم دبستان

فارسی - بخوانیم سوم دبستان

فارسی - بنویسیم سوم دبستان

قرآن سوم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب درسی سوم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار سوم دبستان

تعلیمات اجتماعی سوم دبستان

فارسی - بخوانیم چهارم دبستان

فارسی - بنویسیم چهارم دبستان

قرآن چهارم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب درسی چهارم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار چهارم دبستان

تعلیمات اجتماعی چهارم دبستان

فارسی - بخوانیم پنجم دبستان

فارسی - بنویسیم پنجم دبستان

قرآن پنجم دبستان

تعلیمات اجتماعی پنجم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار پنجم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب درسی پنجم دبستان

تعلیمات دینی اول راهنمایی

فارسی و دستور اول راهنمایی

تاریخ اول راهنمایی

تعلیمات اجتماعی اول راهنمایی

- هنر اول راهنمایی
- آموزش حرفه و فن اول راهنمایی
- آموزش قرآن مجید اول راهنمایی
- عربی اول راهنمایی
- فارسی و دستور دوم راهنمایی
- ریاضی دوم راهنمایی
- تعلیمات دینی دوم راهنمایی
- تاریخ دوم راهنمایی
- تعلیمات اجتماعی دوم راهنمایی
- هنر دوم راهنمایی
- عربی دوم راهنمایی
- آموزش قرآن مجید دوم راهنمایی
- فارسی و دستور سوم راهنمایی
- تعلیمات دینی سوم راهنمایی
- تاریخ سوم راهنمایی
- تعلیمات اجتماعی سوم راهنمایی
- هنر سوم راهنمایی
- آمادگی دفاعی سوم راهنمایی
- آموزش قرآن مجید سوم راهنمایی

عربی سوم راهنمایی

دوره ی متوسطه:

دین و زندگی (۱) اول متوسطه

زبان فارسی (۱) اول متوسطه

ادبیات فارسی (۱) اول متوسطه

عربی (۱) اول متوسطه

مطالعات اجتماعی اول متوسطه

آمادگی دفاعی دوم متوسطه

دین و زندگی (۲) دوم متوسطه

زبان فارسی (۲) دوم متوسطه

ادبیات فارسی (۲) دوم متوسطه

عربی (۲) دوم متوسطه

عربی (۲) ویژه ی علوم انسانی دوم متوسطه

جامعه شناسی (۱) دوم متوسطه

تاریخ ایران و جهان (۱) دوم متوسطه

تاریخ ادبیات ایران و جهان (۱) دوم متوسطه

دین و زندگی (۳) سوم متوسطه

زبان فارسی (۳) عمومی سوم متوسطه

زبان فارسی تخصصی علوم انسانی سوم متوسطه

ادبیات فارسی (۳) سوم متوسطه

ادبیات فارسی تخصصی علوم انسانی سوم متوسطه

عربی (۳) سوم متوسطه

عربی (۳) ویژه‌ی علوم انسانی سوم متوسطه

جامعه‌شناسی (۲) سوم متوسطه

تاریخ ایران و جهان (۲) سوم متوسطه

تاریخ ادبیات ایران و جهان (۲) سوم متوسطه

آرایه‌های ادبی سوم متوسطه

بینش اسلامی (۲ و ۱) پیش دانشگاهی

زبان و ادبیات فارسی (۲ و ۱) پیش دانشگاهی

ادبیات فارسی (۱) پیش دانشگاهی

ادبیات فارسی (۲) پیش دانشگاهی

عربی (۲ و ۱) پیش دانشگاهی

تاریخ‌شناسی پیش دانشگاهی

علوم اجتماعی پیش دانشگاهی

۲- در کتاب‌های درسی در دوره‌ی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه چه میزان مفاهیم ایثار و شهادت مطرح گردیده است؟

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در مجموع در دوره‌ی ابتدایی ۲۷۵ مفهوم درباره‌ی ایثار و شهادت آورده شده است که از این تعداد ۱۱۱ مفهوم مربوط به شهید و شهادت و ۱۶۲ مفهوم مربوط به ایثار و فداکاری است.

در دوره‌ی راهنمایی ۳۸۹ مفهوم درباره‌ی ایثار و شهادت آورده شده است که از این تعداد ۲۳۶ مفهوم مربوط به شهید و شهادت و ۱۶۵ مفهوم مربوط به ایثار و فداکاری است.

و در دوره‌ی متوسطه و پیش‌دانشگاهی ۸۲۵ مفهوم درباره‌ی ایثار و شهادت آورده شده است که از این تعداد ۵۶۲ مفهوم مربوط به شهید و شهادت و ۳۰۱ مفهوم مربوط به ایثار و فداکاری است.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود توزیع مفاهیم در سه دوره مناسب است، با توجه به این‌که مفاهیم ارزشی در دوره‌ی راهنمایی و متوسطه برای دانش‌آموزان معنی‌دارتر است در این دوره‌ها این مفاهیم بیش‌تر به‌کار رفته است.

از نظر قالب ارائه‌ی مطالب نیز در مجموع ۲۱۲ مفهوم (۱۴ درصد) در قالب شعر ۳۵ مفهوم (۲ درصد) در قالب داستان ۸۲۷ مفهوم (۵۵/۵ درصد) در قالب نثر ۲۸۲ مفهوم (۱۹ درصد) در قالب تمرین و پرسش و ۱۳۳ مفهوم (۱۰ درصد) به‌صورت تصویر ارائه شده است.

قالب ارائه‌ی مطالب به تفکیک در دوره‌ی ابتدایی بدین شرح است:

۲۲ مفهوم (۸ درصد) در قالب شعر ۳۵ مفهوم (۱۳ درصد) در قالب داستان ۱۰۴ مفهوم (۳۸ درصد) در قالب نثر ۷۸ مفهوم (۲۸ درصد) در قالب تمرین و پرسش و ۳۶ مفهوم (۱۳ درصد) به‌صورت تصویر ارائه شده است.

در دوره‌ی راهنمایی قالب ارائه‌ی مطالب عبارتند از:

۱۲ مفهوم (۳ درصد) در قالب شعر ۲۷۶ مفهوم (۷۱ درصد) در قالب نثر ۵۹ مفهوم (۱۵ درصد) در قالب تمرین و پرسش و ۴۲ مفهوم (۱ درصد) به‌صورت تصویر ارائه شده است.

در دوره‌ی متوسطه و پیش‌دانشگاهی قالب ارائه‌ی مطالب به‌ترتیب زیر است:

۱۷۸ مفهوم (۲۲ درصد) در قالب شعر، ۴۴۷ مفهوم (۵۴ درصد) در قالب نثر، ۱۴۵ مفهوم (۱۸ درصد) در قالب تمرین و پرسش و ۵۵ مفهوم (۷ درصد) به‌صورت تصویر ارائه شده است.

از نظر ارتباط عمودی و افقی بین مفاهیم بین دوره‌های تحصیلی هماهنگی وجود دارد، این هماهنگی بین پایه‌های تحصیلی نیز به‌چشم می‌خورد، در پایه‌ی اول ابتدایی ۹ مفهوم، دوم ابتدایی ۱۴ مفهوم، سوم ابتدایی ۱۴ مفهوم، چهارم ۵۵ مفهوم و پنجم ابتدایی ۹۳ مفهوم آورده شده است، البته بین پایه‌ی سوم، چهارم و پنجم ابتدایی ناهماهنگی جزئی به‌چشم می‌خورد.

در پایه‌ی اول راهنمایی نیز ۷۹ مفهوم، دوم راهنمایی ۱۳۰ مفهوم و سوم راهنمایی ۱۱۳ مفهوم آورده شده است که در مجموع تناسب مفاهیم در هر سه پایه مناسب است.

در دوره‌ی متوسطه نیز ۶۶۴ مفهوم و در دوره‌ی پیش دانشگاهی ۱۶۱ مفهوم آورده شده است که با توجه به حجم مطالب و تعداد درس‌ها هماهنگی لازم به چشم می‌خورد.

ولی در تعداد مفاهیم مربوط به ایثار و مفاهیم مربوط به شهید و شهادت همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، ناهماهنگی به چشم می‌خورد.

در مجموع ۱۰۰۹ مفهوم مربوط به شهید و شهادت و ۶۲۸ مفهوم مربوط به ایثار و فداکاری است.

۳- چه نارسایی‌هایی در ارائه مفاهیم ایثار و شهادت در کتاب‌های درسی وجود دارد؟

از میان کتاب‌هایی که امکان آوردن مفاهیم ایثار و شهادت در آن‌ها وجود دارد در کتاب‌های زیر مفاهیم ایثار و شهادت آورده نشده است که ضروری است در آن‌ها نیز این مفاهیم مورد توجه قرار گیرد.

قرآن دوم دبستان

قرآن سوم دبستان

دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار چهارم دبستان

عربی سوم راهنمایی

دین و زندگی (۲) دوم متوسطه

از نظر قالب‌های ارائه از داستان و حکایت چندان توجهی نشده است و فقط در دوره‌ی ابتدایی به میزان اندک از داستان استفاده شده است.

۴- برای رفع نقایص موجود چه پیشنهاداتی می‌توان ارائه کرد؟

پیشنهادهات

در درج مفاهیم ایثار و شهادت استفاده‌ی از رویکرد تلفیقی بیشتر مؤثر واقع می‌گردد. به اعتقاد صاحب‌نظران در طراحی برنامه‌های درسی باید از رویکرد تلفیقی استفاده شو (ملکی ۱۳۸۵). طبق این رویکرد موضوعات مختلف

به صورت جدا از هم آموزش داده نمی شود بلکه مفاهیم به صورت مرتبط با هم در نظر گرفته می شود مثلاً در درس تاریخ مسائل اخلاقی و ارزشی و یا مسائل بهداشتی نیز مورد توجه قرار می گیرد.

از هنر و گرافیک در ارائه‌ی مفاهیم بیش تر استفاده شود.

همان گونه که اشاره شد از میان قالب‌های ارائه‌ی مطالب از داستان چندان استفاده نشده است و با توجه به جذابیت داستان برای دانش‌آموزان ضروری است بیش تر مورد استفاده قرار گیرد.

در کتاب‌های قرآن دوم دبستان، قرآن سوم دبستان، دینی (هدیه‌های آسمان) کتاب کار چهارم دبستان، قرآن سوم دبستان، عربی سوم راهنمایی، دین و زندگی (۲) دوم متوسطه نیز مفاهیم ایثار و شهادت قابل درج است، بنابراین در این کتاب‌ها نیز این مفاهیم مورد توجه قرار گیرد.

در میان وزرای شهید به شهدای زیر اشاره‌ی نشده است که ضروری است درباره‌ی آن‌ها نیز مطالبی آورده شود، شهید محمود قندی، شهید حسن عباس‌پور، شهید موسی کلانتری، شهید محمد علی فیاض بخش، شهید علی اکبر سلیمی جهرمی، شهید محمد جواد فکوری، شهید موسی نامجو، شهید رحمان دادمان نیز پرداخته شود.

ضروری است تحقیقی صورت گیرد تا میزان آگاهی و شناخت دانش‌آموزان از مفاهیم ایثار و شهادت بررسی شود.

با توجه به اینکه کتاب‌های درسی به طور دائم مورد بازنگری قرار می‌گیرند، بهتر است کمیته‌ای با عضویت کارشناسانی از دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و بنیاد شهید و امور ایثارگران، تشکیل گردد تا به طور مداوم مفاهیم کتاب‌های درسی در خصوص ایثار و شهادت را مورد بررسی قرار دهد.

این پژوهش و نتایج آن در راستای پژوهش‌های گذشته قرار می‌گیرد، به طوری که (امیدی ۱۳۷۸) در پژوهشی که در آن ارزش‌های مطرح شده در کتاب‌های درسی، بین قبل از انقلاب اسلامی و بعد از انقلاب اسلامی مورد مقایسه قرار گرفته است، نتیجه نشان داده در کتاب‌های درسی به ارزش‌های دینی بیش تر توجه شده است، این بدان جهت است که یکی از ویژگی‌های مهم جمهوری اسلامی احیای ارزش‌های دینی است.

نتایج پژوهشی که توسط وزارت ارشاد اسلامی (۱۳۶۳) انجام شده نشان داده شده که در مجموع ۲۱۱ مفهوم درباره شهادت‌طلبی و ایثار و... در کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی به کار رفته که نسبت به سایر مفاهیم قابل توجه است.

همین‌طور در پژوهشی که توسط کاظمی و اثباتی انجام شده مشخص شده که ارزش‌های دفاع مقدس (که در آن مفاهیم ایثار و شهادت نیز جای می‌گیرد) نسبت به ارزش‌های دینی و ملی کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است.

پژوهشی که توسط نگارنده در سال ۱۳۷۹ انجام شده نشان داده شده است که در سال‌های اخیر مفاهیم شهید و شهادت مورد عنایت برنامه‌ریزان و مؤلفان کتب درسی بوده است و مفاهیم قابل توجهی در این باره در کتاب‌های درسی آورده شده است ولی انسجام و هماهنگی لازم در این باره وجود ندارد.

در مجموع با بررسی پژوهش‌های انجام شده می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که پس از پیروزی انقلاب اسلامی موضوع ایثار و شهادت بیش‌تر مورد توجه بوده است و همواره بخش قابل توجهی از مفاهیم کتاب‌های درسی را به خود اختصاص داده است ولی هماهنگی و انسجام در ارائه مفاهیم وجود نداشته است.

تفاوت این پژوهش با دیگر پژوهش‌هایی که قبلاً انجام شده این است که در این پژوهش اولاً کتاب‌های جدید درسی مورد بررسی قرار گرفته است، ثانیاً علاوه بر مفاهیم شهید و شهادت مفاهیم ایثار و جانبازی هم به‌طور جداگانه بررسی شده است.

فهرست منابع:

- آرمند، محمد (۱۳۸۴) بررسی ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.
- آرمند، محمد (۱۳۷۸) بررسی جایگاه و میزان درج آثار و مفاهیم شهید و شهادت در کتاب‌های درسی آموزش و پرورش، دفتر تحقیق و پژوهش بنیاد شهید انقلاب اسلامی.
- اسکندری، محمدرضا، (۱۳۸۰) تناسب و سازگاری مفاهیم ارائه شده در کتاب‌های درسی پنجم ابتدایی در مورد امام علی^(ع) با برداشت‌های ذهنی شاگردان.
- امیدی، کوثر (۱۳۷۸) تحلیل محتوای ارزش‌های معرفی شده در کتاب‌های درسی دوره دبیرستان، در سال‌های ۱۳۵۲-۵۶ و ۱۳۷۲-۷۶ پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- ربانی جعفر (۱۳۸۰) سیمای علی^(ع) در کتاب‌های درسی چگونه ترسیم شده است، علی امیر غدیر ویژه سال بزرگداشت امیرالمؤمنین علیه‌السلام، دفتر انتشارات کمک آموزشی.
- اثباتی، زینب و کاظمی وریج (۱۳۸۳) تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مقاطع ابتدایی، راهنمایی و سال اول آموزش عمومی متوسطه از منظر ارزش‌های دینی، ملی و دفاع مقدس. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

ملکی، حسن (۱۳۸۵) رویکرد تلفیقی در برنامه‌ریزی درسی، علوم تربیتی، به قلم جمعی از نویسندگان، انتشارات سمت.

منفرد غلامرضا، کعبی‌نژاد، هدیه، (۱۳۷۰) بررسی نحوه‌ی ترسیم شخصیت معصومین در کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی، دفتر مشاوره و تحقیق وزارت آموزش و پرورش. نوریان، محمد (۱۳۸۱) راهنمای عملی تحلیل محتوای رسانه‌های آموزشی. انتشارات آموزش امیر.